

Információ–kommunikáció–nyelv

A címben szereplő három szó (?), fogalom (?), kategória (?), jelenség (?) természetesen szerepelhetne egészen más sorrendben is, és talán az sem lenne értelmetlen, ha e hármasságot permutatív alapon mutatnánk be. Ám akár így, akár úgy, a teljesség e hármassággal semmiképp sem érhető el. További szavak, fogalmak, kategóriák (stb.) kíváncsnának a címbe, hogy legalább némileg kijelöljék az adott (föladott) tárgykört. Jel, jelentés, szemiózis, beszéd, beszédaktus, metakommunikáció, nyelvhasználat, metainformáció, axiológikus információ, értelmezés, megértés, kogníció – és sorolhatnánk még végelelathatatlantul. Soroljuk is őket szinte naponta. Ritka az olyan könyvtári–könyvtárosi megnyilatkozás, „beszéd”, cikk, előadás, reflexió vagy akár szakmai belső monológ, amelyben ne szerepelnének – lehet, néha túlzott bőségben is – a fenti szavak, fogalmak, kategóriák és társaik. És nemcsak érthető ez, de természetes, sőt szükségszerű is. A könyvtár az információk tára, információkat szór, sugároz szerteszét, kezeli, manipulálja, sőt gyártja, előállítja azokat. A társadalom, amelyben a könyvtár létezik, működik és funkcióit betölti – manapság már kötelező ezt így mondani – információs társadalom, tudásalapú társadalom, vagyis egyúttal az információk továbbítására, célzott helyekre való eljuttatására építő társadalom, azaz kommunikatív, kommunikáló, a kommunikációt a középpontba állító, pontosabban az ott fellelhető és így ott és olyanként elismerni kénytelen társadalom. És akkor még nem is említettük a számítógépeket, a számítógépesítést, amellyel kapcsolatban ugyancsak ezek az alapszavak lépnek előtérbe, hisz a gépek – mi mást – információkat tárolnak, kezelnek, sugároznak, és így – többek közt – kommunikálnak velünk, egymással, önmagukkal stb.

Mindezek következtében a könyvtárosoknak – immáron több évtizede – égető szükségük volt és van a fenti témakörrel szülő, a fogalom- és kategóriarendszert megalapozó, elmagyarázó, megértető munkákra, ám ennek – ugyancsak több évtizede – éppen nincsenek bővében. *Fülöp Géza* remek összefoglalása, az először a Kriterionnál (Románia) megjelent *Az információ* című könyve szuperszláger, tudományos bestseller lett (és az ma is). Könyvtárosok nemzedékeinek volt ez a mű alapkönyve, olyan kötelező olvasmánya, amelyet valóban mindenki el is olvasott. Más munkák azonban nemigen álltak, állnak az e vonalon, terrénumon tájékozódni kívánók rendelkezésére. Illetve mégis. *Banczerowski Janusz* professzornak most jelent meg *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései* című könyve, amely – nem túlzás a szó – ennek a fölötte kiterjedt, a szó legszorosabb értelmében komplex és interdiszciplináris területnek egyik nemzetközi vonatkozásban is kiemelkedően jelentős, magisztrális összefoglalása. A vaskos kötet a professzor mintegy harminc év alatt írt tanulmányainak gyűjteménye, de korántsem afféle cikkgyűjtemény, vegyes „felvágott”. Nem az, mivel Banczerowski szinte tudományos kutatásainak kezdetétől az információ, kommunikáció és a nyelv – egymással szorosan összefüggő – kérdései iránt érdeklődött. Tanulmányai nem alkalmi

írások erről-arról, hanem egy szigorúan megfogalmazott kutatási cél elérésének érdekében végzett mélyfúrások, tehát szerves egységbe illeszkednek, egymásra épülnek (ezt a szerző sokszor jelzi is bennük, utal arra, hogy mely korábbi tanulmányának, szívesebben mondanánk azt, fejezetének folytatásáról, továbbbépítéséről, kibontásáról van szó), a könyv tehát bátran tekinthető összefoglaló monográfiának is, amelynek egyes fejezetei (szokás ez a tudományos nagyüzemben) önállóan már megjelentek itt-ott, különböző folyóiratokban, tudományos cikkgyűjteményekben stb. Banczerowski Janusz professzor neve egyébként nem ismeretlen a könyvtárosi nagyközönség előtt. Éppen Fülöp Géza klasszikus munkájából tanulhattuk meg, kicsoda is ő, irodalomjegyzékéből pedig egyik, e mostani kötetében is szereplő munkájára történik nyomatékos hivatkozás.

Banczerowski professzor nyelvész. Könyvéből (is) kiderül, hogy az információ és a kommunikáció kérdéskörei iránt való érdeklődése nyelvészeti problémák megoldására tett kísérleteiből fakadt. Szó sincs azonban arról, hogy a nyelvészet „kaptafájára” kívánná húzni az informatika és a kommunikációelmélet modelljeit. Sokkal inkább az lehet a munkáját forgatónak az érzése, hogy a viszony fordított. Banczerowski azért volt képes új nyelvészeti és nyelvelméleti, általános lingvisztikai és nyelvfilozófiai eredményekre jutni, mert nemcsak használta, kihasználta az informatikai és kommunikációelméleti kutatások eredményeit, hanem mert azok kimunkálásában tevőlegesen szerepet vállalt. Olyan informatikai (kommunikációelméleti) szakember ő, aki teljesen otthon van a nyelvészet világában, komplexitásra nem is kell törekednie, az épp az ő legsajátabb otthona. És – talán – ebben áll munkájának legfőbb hozadéka is.

Mert a „dolog”, az információ és a kommunikáció problémamezeje nem ott kezdődik, hogy van üzenet (információ), van kód, van csatorna (és csatornazörej), van felvevője az üzenetnek (stb., stb. – jól ismerjük – és már unjuk is – a sematikus ábrákat és képleteket). A dolog ott kezdődik valahol Herder és Humboldt (az öregebbik) tájkán, a nyelvről való filozófiai gondolkodás – ma is aktuális, sőt csak ma igazán aktuális – forrásvidékén. Ott, hogy mi a viszony nyelv és gondolkodás, nyelv és valóság, nyelv és metanyelv(ek) között. Leképezi-e, tükrözi-e a nyelv a valóságot, a világot, referál-e róla, avagy konstituálja, konstruálja-e azt. A válasz persze korántsem egyszerű, és semmiképp sem csupán „világnézeti” kérdés. Nem az, természetesen, Banczerowski professzor számára sem. Könyvében nem egyszerűen leteszi a voksot egyik (alap)álláspont mellett, hanem úgy tárgyalja az információra (hisz az információ épp ezen a ponton válik a nyelvészet szempontjából is fundamentális jelentőségűvé) vonatkozó elképzeléseket, hogy azokat a nyelvtudomány Herder és Humboldt óta tartó – sokágú – fejlődésének állandó fókuszaként értelmezi. Saussure, Bloomfield, Harris (igen, a szuperstrukturalista, ma sokaktól afféle *bête noire*-nak tekintett Harris), Shapir, Ayer, Searle, Chomsky és a legújabbak, a Langacker által inaugurált kognitív (és egyúttal posztmodern) nyelvészet képviselői mintha mind az információ meghatározására törekedtek volna (aminthogy – egy bizonyos fekvésben – ez így is van, de hogy mennyire így, azt csak Banczerowski könyvéből tudhatjuk meg igazán). És e meghatározás terén nemcsak érdemes, célszerű, praktikus figyelembe venni a referatív és a konstitutív nyelvfilozófiai álláspontok mindegyikét, de egyenesen elkerülhetetlen is. (Ami az ilyen vonatkozású világnézeti különbségek éppen nem posztmodern értelemben vett relativitását is ad oculos bizonyíthatja.) Az embernek önkéntelenül is Szabó

Árpád zseniális Homérosz-komentárja jut az eszébe. Szabó Árpád vezeti le kitűnően, hogy a Homérosz-kérdést mindenkor azok vitték előre igazán (élükön Wilamowitz-Moellendorff-fal), akik a „rossz” oldalon álltak, akik a többszerzős Iliászt vallották. Akiknek – ebben – igazuk volt, az egyszerűsők, általában nem lendítettek a kutatásokon. Nos, a referatív és konstitutív nyelvészek esetében – ma még – nem tudatik, kik állnak a jó és kik a rossz oldalon. Valószínűleg mindkét tábor „rossz”, hiszen a kutatást hatalmasan előrevitték. És hogy miben és mennyire, épp ezt dokumentálja Banczerowski kötete, annak szinte minden tanulmánya.

Az mindenesetre tény, hogy az információ és persze vele együtt, vele szerves egységben a kommunikáció kérdésköre nemcsak távlatot és perspektívát nyer az illetén tárgyalás során, hanem egyre sűrűbb szövésű háló is fonódik köréje. Fényesen kiderül ez a kötet olyanféle tanulmányaiból (fejezeteiből), mint *Az információ mennyisége és minősége* (itt külön is felhívnánk a figyelmet arra, hogy – oly sokakkal ellentétben – Banczerowskinak a minőségre is van szeme az információval kapcsolatban, nem véletlenül szentel külön, hosszú passzusokat az axiológikus információnak) vagy *A nyelvi közlés információs struktúrája, Metainformációs struktúrák a nyelvi szöveg síkján, A nyelvi közlés természete és a nyelvi funkciók, A nyelvi közlés rejtett pragmatikai információiról* (figyeljünk a szóválasztásra: nyelv, közlés, pragmatika, információ – dióhéjban már minden megtalálható itt, ezúttal a pragmatika „tengelyén”), *A kommunikációs kompetencia és összetevői* (ne aggódjunk, van szó a kötetben, bőségesen, a kompetenciától elválaszthatatlan, hisz korrelatív performanciáról is), *Nyelvi kommunikációs problémák a mai világban* stb., stb., stb. Definíciót, meghatározást – sejtethetjük ezt az eddigiekből is – persze nem ad Banczerowski professzor. Hogyan is adhatna? De közelebb az információ mibenlétének (és milyenlétének) felmutatásához aligha jutott bárki is – magyar nyelven. Ennél melegebb ajánlást pedig javasolhatnánk-e, ha épp könyvtárosokhoz vélünk szólani.

Sokszor és sokan idézték már a bengál költő, Tagore bon mot-ját, mely szerint ha kompon kelve át a folyón sikerül halat fognunk – szerencsések vagyunk. De a kompon nem haláshajó. Nos, Banczerowski könyve nem csupán (pedig mi mindent jelent ez a csupán is) az információ és a kommunikáció kérdéskörében érdekelteknek nyújt gazdag ajándékot. Épp megközelítésmódjának komplexitása, épp az, hogy a nyelvtudomány-történet több mint kétszáz (döntő) évének eredményeit képes aktuális problémái és mondandói szolgálatába kényszeríteni, teszi azt, hogy – mintegy mellékesen – bevezetést nyújt a modern és posztmodern (ez különösen értékes ajándék, e nemben ugyanis unikum) lingvisztikába, a nyelvfilozófia alapkérdéseibe, a kognitív tudományok számos kutatási projektjébe, a metakommunikáció (amelynek csak egyik aspektusa, részterülete az egyébként a munkában is tárgyalt, manapság oly divatos „testbeszéd”) rejtelmeibe, stb. Szóval az információ kapcsán/ürügén sokféle „hal” kerül e könyv olvasóinak hálójába. Jó lenne, fontos lenne, hogy Banczerowski könyvét minden könyvtáros kézbe vegye. (VK)

(Banczerowski Janusz: *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. Bp., 2000, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 402 p.)